

Mocenské uspořádání a vztahy v prostředí malého města a jeho místních částí

VENDULA SVOBODOVÁ

Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno, Česko (Masaryk University, Faculty of Sciences, Department of Geography, Brno, Czechia); e-mail: v.svobodova@mail.muni.cz.

ABSTRACT Power organization and relations in the environment of a small town and its local distrirts. – This article presents a detailed case study into the power setting between the town (institution) and its local distrirts, and how these relationships are influenced by individual actors, tactics, strategies, and activities. The concept of power was used for the research of power relations, and the activities of citizen activism are viewed especially in the context of social actions. All these activities and practices are captured by a power relations network and the positions of actors depend on their own awareness within a hierarchy of these positions. The aim of the work was to uncover and understand the factors influencing the unequal relationship between the town and its local distrirts. For this purpose, we used qualitative methods. Data were collected through semi-structured interviews and focus groups. The analysis showed that, despite all the constraints that determine the unequal relationship of power, each local distrirts uses another type of activity to achieve goals.

KEY WORDS power – social actions – tactics – strategy – qualitative research – activism

---

SVOBODOVÁ, V. (2019): Mocenské uspořádání a vztahy v prostředí malého města a jeho místních částí. *Geografie*, 124, 4, 433–453.

Received December 2018, accepted July 2019.

© Česká geografická společnost, z. s., 2019

1. Úvod

Snahou Michela Foucaulta bylo svými studiemi poukázat na skutečnost, že moc není lokalizovaná a hmotná záležitost. Nemůže ji vlastnit nějaká třída nebo skupina lidí, jak do té doby naznačovala marxistická geografie. Stejně tak, že moc nemá pouze represivní negativní charakter – tak, jako dokáže zakazovat, dokáže také k aktivitě povzbuzovat. Je všudypřítomná a formuje lidské bytosti nejen jako svoje výtvoř, ale zároveň jako svoje nositele. Svým působením vytváří volby i možnosti, které ovlivňují jednání jedinců v rámci mocenských vztahů (Foucault 2005). Michel de Certeau mocenská centra lokalizoval a rozdělil v prostředí na ty, kterými disponuje instituce a ty, které pro svou činnost využívají hierarchicky podřízené jedinci (De Certeau 1997). Tento způsob uvažování moci přináší do prostředí právě instituce, kterým je vlastní fungování v hierarchiích.

V kontextu práce je kladen důraz na možnosti a činnosti občanské společnosti, které může vyvinout vzhledem k jednání hierarchicky nadřazené instituce, v tomto případě městského úřadu (v práci je pro tuto instituci využíváno i výraz „město“). Proto bylo využito konceptu sociální aktivity¹ od R. Panelli (2004). Ten pracuje s občanským aktivismem, jako energií pohánějící demokratizační procesy. Aktivity nemusí být komplexními záležitostmi postihujícími veškeré lidské jednání. Může jít o jednorázové akce subtilního charakteru, které mění situace nepatrně a ve směru zdola nahoru. Není zásadní výsledek celé akce, ale spíše vytvoření příhodného prostředí pro další aktivity (Springer 2010). Občanská angažovanost má demokratizační a zároveň i aktivizační schopnost, zabraňuje apatii obyvatel, která je vede ke vkládání své budoucnosti do rukou institucí (Ward 1996).

Cílem příspěvku je na praktikách místních částí poukázat na mocenské uspořádání respektující hierarchickou strukturu. Tyto místní části stejně jako řada dalších českých sídel v 80. letech 20. století prošla vlnou integrací menších obcí k těm větším. V současné době jsou součástí města Moravské Budějovice čtyři takto integrované bývalé obce, které svou zástavbou na město nenavazují. Jsou tedy pouze jeho administrativní součástí. Z hlediska hierarchičnosti zkoumaného prostředí jsou jednotlivé praktiky vztahovány ke kontextu teorií Michela Foucaulta, především jeho *governmentality*, v rámci níž jsou představeny různé příklady jednání místních částí. Ty se v určitých situacích shodují, ale jsou také uvedeny případy, kdy místní části i přes značnou podobnost území, jednají odlišně. Jak již bylo naznačeno výše, důležité jsou faktory, které mocenské proudění ovlivňují a také aktivity vyvíjené v důsledku těchto mocenských pohybů.

Vlastní výzkum probíhal kvalitativními metodami, a to jak sběr dat, tak i následná analýza. Byly provedeny individuální semistrukturované rozhovory

¹ Sociální aktivita – přeloženo z anglického originálu *social actions* od Panelli (2004).

s politickými aktéry a fokusní skupiny s obyvateli místních částí. Rozhovory se věnovaly především vyvíjeným aktivitám jednotlivých aktérů. Využitím kvalitativních metod se výzkum oproštuje od povinnosti produkovat reprezentativní a opakovatelná data. Naopak dbá na hloubku dat a souvislosti v rámci kontextu práce a doby (Clifford, French, Vallentine 2010; Hendl 2016). Teorie i analýza podléhá kvalitativnímu režimu výzkumu, ve kterém induktivním zkoumáním souvislostí, faktorů a kontextů v prepisech rozhovorů dochází k hledání odpovědi na výzkumnou otázku. Sběr dat probíhal od února do dubna 2016 na území města Moravské Budějovice.

V kontextu českých prací je pozornost věnována jak tématu politického, tak i společenského aktivismu. Na problematiku se nahlíží z pozice demokratizačních nebo destabilizačních tendencí (Císař 2011, Císař 2008, Vogt 2015). Císař (2011) na příkladu třech typů aktivismu popisuje jeho projevy a podoby. Starý aktivismus svojí členskou základnou převyšuje zbylé dva typy (nový aktivismus, radikální aktivismus), ovšem jeho praktiky zůstávají u pasivnějších forem. V jeho vymezení se nedá zcela přesně určit příslušnost například sborů dobrovolných hasičů, které jsou zmiňované i v této práci. Jejich činnost leží někde mezi starým a novým aktivismem. Práce Vogta (2015) rozebírá problematiku sociálního kapitálu v teoretické rovině a zmiňuje význam venkovských spolků (ve výčtu i dobrovolné hasiče) a jejich potenciál pro formování komunit, které mohou zasahovat do institucionalizovaných politických praxí. Geografické práce jsou často rovněž zaměřeny na výzkum role sociálního kapitálu. Ten je považován za důležitý rozvojový faktor občanských společností, které jsou znevýhodněny například periferní lokalizací. Tyto případy ukazují potenciál endogenních zdrojů vytvářet podmínky pro rozvojovou aktivitu (Jančák a kol. 2010). V nedávné práci pak Voda a Svačinová (2019) pojednávají o znevýhodněných komunitách jednotlivých částí v rámci sloučených obcí. Jejich zjištění úzce korespondují s tímto textem. Malé obce po sloučení mají menší možnost získat politický mandát ve volených politických institucích a také mají menší možnost čerpat výhody centrální obce. Svými tvrzeními upozorňují na dopady reforem územní správy, které prosazují slučování obcí.

2. Moc a občanská aktivita

Na základě činností jednotlivých aktérů vzniká mocenská síť, ve které jsou tito aktéři zachyceni. Moc jimi prochází a ovlivňuje je – přemísťuje, klasifikuje, zakazuje, nabádá k aktivitě, či k jejímu odmítnutí. Z hlediska dynamiky sítě není možné, aby subjekty stály v absolutní pozici. Ta nabývá stále nových stavů a podob v závislosti působení ostatních prvků (Foucault 2005, Panelli 2004). „Lidský subjekt není diskrétní a stabilní individuální aktér, pozornost se upírá na jeho tematické postavení v rámci diskurzu a členění na základě mocenských vztahů. Různorodost

pozic subjektů vytváří kontrasty, konflikty a také volby“ (Panelli 2004, s. 191). Moc není strukturou postavenou nad společenské vztahy, nedá se oddělit od sociálních stavů a kontextů – mocenské vztahy jsou jejich součástí (Foucault 1996, 2005).

Tento neustálý pohyb, neustálá proměna reprezentuje dynamiku mocenských vztahů. Prvky sítě, resp. subjekty, mezi sebou a na sebe vyvíjí různorodé taktiky a jednání. V rámci mocenského vztahu tato dynamika odráží působení moci, proti níž stojí vzdor vůle a neústupnost svobody. Tento vztah není vztahem nepřátelským nebo se navzájem paralyzujícím, jde spíše o permanentní provokaci. Agonismus zde vytváří prostory pro zápasy, konfrontace a nikdy nekončící konflikt (Foucault 1996, Springer 2014). Nikoliv však konflikt, který nese prvky násilí a omezuje se pouze na restriktce vedoucí k pasivitě ovládaných. Mocenský vztah pro svoje působení mezi prvky potřebuje právě dva takové prvky, které mají na výběr z širokého spektra jednání. To je pak základním předpokladem mocenského vztahu, který bez svobody zůstává jen násilím (Foucault 1996).

Koncept sociální aktivity (Panelli 2004) si všímá všech těchto faktorů se zacílením na občanské aktivity s motivací něco změnit. Studium takových aktivit ukazuje, jak „mohou lidé jednat společně, aby se účastnili, provokovali, anebo změnili podmínky, v nichž žijí, a tak se podíleli na své společnosti“ (Panelli 2004, s. 183). Sociální aktivity nemusí být nutně antisystémovou záležitostí, záležitostí totiž na daném systému, strukturách nebo nastaveních míst a společnosti. Aktivita je nemusí napadat nebo upravovat, může je také udržovat či upevňovat, což koresponduje s myšlenkou, že tyto aktivity jsou důsledky mocenských vztahů (Foucault 1996, Panelli 2004).

Široké spektrum voleb jedinců je odrazem existence svobody v jejich jednání. To nabývá takových podob, které reprezentují variabilitu zkušeností a také rozdílů mezi aktéry. Heterogenita identit, vnímání, rolí, činností, to vše vytváří specifické prostory jejich života. Proto by se dalo tvrdit, že každá taková sociální aktivita je vedena metodou DIY² právě proto, že obsahuje a je ovlivňována všemi specifiky místa, v rámci, kterého se uplatňuje (Foucault 1996, Panelli 2004, Springer 2014).

Sociální aktivity jsou nástrojem, jak demokratizovat veřejný prostor, přístup k němu a rozhodování o něm. Jsou drobnou činností, která spontánně reaguje na vzniklé situace, bez nutnosti čekání na znamení nebo vyčkávání do doby, až bude situace neúnosná. Také nejsou závislé na hierarchickém uspořádání, tedy na pokynech nadřazených skupin/iniciativ (Panelli 2004, Springer 2014). Činností založenou na dobrovolnosti a horizontálním uspořádání lze pomalu měnit i zakořeněné hierarchické uvažování lidí, kterým automaticky posilují a legitimizují nadvládu nad sebou, ať již institucí nebo jiných jedinců. Tak lze odhalit mikro-techniky, kterými instituce, potažmo disciplinární moc podsouvá jednání,

² DIY – zkratka slov „do it yourself“ znamená najít vlastní postup a způsob, jak něco vytvořit.

kteří vede k odevzdání vlastní budoucnosti do rukou institucí (Ward 1996). Tedy i v souvislosti s institucí lze uvažovat o existenci mocenských vztahů. Jednotlivé prostory činností obou skupin nejsou striktně odděleny a jedna nekončí tam, kde druhá začíná. Instituce³ má ze své podstaty svoji činnost vymezenou zákonem a nepodniká nic, co jí zákon neumožňuje. Naopak občanská společnost má svoji činnost zákonem omezenou, tedy jde ve svých aktivitách až tam, kam to zákon povoluje. A zde se tato dvě pole působení a jednání setkávají, překrývají a utkávají. Kreativní občanská společnost má pak výhodu v tom, že je svými nápady o krok před legislativou.

To, co Ruth Panelli (2004) označuje sociální aktivitou by se dalo v přeneseném významu hledat v taktikách Michela de Certeaua (1997). Ty postavil do opozice proti strategiím, kterými disponují mocenská centra. Tyto strategie uplatňují nezpochybnitelný nárok na vlastnictví určitého místa, které jim umožňuje plánovat své kroky. Spolu s kontrolou místa, jeho kategorizací a nastavení pravidel se uplatňuje také jeho znalost, čímž si místo daná instituce upevňuje. Atributem strategie je tedy přisouzené místo. Naopak doménou taktiky je čas, a to čas příhodný pro její manévry. Akce jsou izolované, jelikož taktika nedisponuje místem, na kterém by svoje výpady plánovala. Zatímco strategie se může na svoje akce připravit, pro taktiky jsou tyto akce buď teď anebo nikdy. Využívají slabiny, praskliny a mezery masivního systému, pytláčí na něm, snaží se ho přelstít. Musí být kreativní, aby trik, který provádí, systém překvapil (De Certeau 1997). „Taktiky jsou určeny absencí moci, jako strategie je organizovaná požadavkem moci“ (De Certeau 1997, s. 38). Taktiky využívají příležitostí a okolností intervenovat do situace a transformovat ji ve svůj prospěch. Jsou nestálé jak z hlediska množství aktivit, trvání i nepravidelných rytmtů (De Certeau 1997).

Problematické na konceptu sociální aktivity (Panelli 2004) je zcela pozitivní nahlížení na ni. Je považovaná za nástroj osvobozující znevýhodněné a navozuje pocit nezávislého jednání vycházejícího pouze ze svobodné vůle jedince. Naopak taktiky (De Certeau 1997) jsou svázané s prostředím a jejich účinnost je časově omezena. Jedince ze své podstaty rozděluje na slabé a silné, kdy slabí jsou odkázáni na vymýšlení důmyslných způsobů, jak pytláčit na nastaveném systému. Kategorizace u obou konceptů se může zdát poněkud striktní. A ačkoliv se pojetí sociální aktivity (Panelli 2004) a taktik (De Certeau 1997) dá přeneseně aplikovat do chápání moci podle Foucaulta, lze vysledovat i řadu odlišností. Svoboda, kterou Foucault (1996) považuje za nezbytnost pro existenci mocenských vztahů, je v rámci těchto vztahů uzavřena a jimi přetvářena. Neleží nezávisle vně. Neexistence absolutní pozice aktérů a jejich neustálé ovlivňování nikdy nevytváří to, co oba dva výše zmínění autoři vysvětlují jako ohraničenou činnost s počátkem

³ Instituce v tomto příspěvku je vždy uvažována jako organizace veřejné správy (např. úřad).

a koncem. Foucaultovo pojetí moci je více zachycené v celé síti a směrem k institucím nabývá negativních konotací (Foucault 2007). Z toho důvodu je vhodné jako zastřešujícího konceptu použít *governmentality* (Foucault 2007, Lemke 2001). Ten se někdy vysvětluje anglickou formulací *conduct of conduct*. Což v praxi znamená, že jedinci zachycení v mocenské síti vyvíjejí takové jednání, které se od nich očekává a které od sebe očekávají samotní aktéři. Bez nutnosti použití násilí jsou vedeni a vychováváni k tomu, jak správně plnit svoje role. Takový jedinec bez rozmyslu přijímá svoji pozici a své jednání strukturuje v rámci plnění dané role. Výsledkem je přirozené pojmání rozmezí svých činností i způsobu existence svobodné vůle. Ta není vrozenou vlastností, ale jedinci se jí učí v průběhu života, a proto je tolik závislá na podobě, jakou je jedinci prezentována a jakým způsobem je jedincem přijímaná (Foucault 2007, Lemke 2001).

3. Prostorový vývoj, vztahy aktérů a mezinárodní srovnání

Město Moravské Budějovice se skládá z 21 základních sídelních jednotek, z nichž čtyři jsou bývalé obce, které zástavbou na město nenavazují. A právě tyto čtyři bývalé obce, dnes již vedené jako místní části města, jsou objektem zájmu celého výzkumu. Nejzásadnějším milníkem pro prostorový vývoj místních částí v kontextu města byl rok 1960, kdy bylo zákonem o *národních výborech* dovoleno zřizovat jeden místní národní výbor pro několik obcí. To byl začátek pro pozdější masové integrace obcí, prováděné bez přihlídnutí k vazbám v území i přání obyvatel (Čechák 2004). Zřízením střediskové soustavy osídlení bylo rozhodnuto, že ke střediskové obci Moravské Budějovice bude k roku 1980 přičleněno 10 okolních vesnic. Rozporuplné pocity z tohoto sloučení lze vysledovat v jednotlivých zápisech z plenárních zasedání Místních národních výborů. Velmi otevřeně se se k tomuto tématu vyjadřuje Pamětní kniha jedné z přičleněných obcí, ve které je uvedeno: „*Toto sloučení je politická směrnice vyšších státních a stranických orgánů a jakékoliv diskuze k této problematice jsou zbytečné. Je pochopitelné, že žádný z našich občanů v koutku duše nesouhlasil, ovšem souhlasili s tím zvednutím ruky všichni. Jiné cesty není. Snad čas teprve ukáže, zda to bylo správné*“ (Husa 1980, s. 341). Obecně převládal názor, že střediskové obce budou zvýhodňovány nad ostatními přičleněnými obcemi, a to jak z hlediska přidělování financí, tak z hlediska rozhodovacího procesu. Důvod byl jasný, většina členů MNV (místního národního výboru) střediskové obce bude pocházet právě z ní (Čechák 2004). Což potvrdilo hned první jmenování členů v roce 1980, poměr byl tři zástupci z integrovaných obcí a sedm z Moravských Budějovic. Takové uspořádání trvalo až do 90. let, kdy bylo umožněno jednotlivým obcím se osamostatnit v rámci dezintegrací na základě zákona 367/1990 Sb. Této možnosti využilo šest z nich. Zbývající čtyři jsou administrativní součástí města dodnes. Všechny tyto bývalé samostatné obce mají počet obyvatel mezi 100 až

160, od čehož se odvíjí i míra občanské vybavenosti. V rámci každé místní části jsou voleny osadní výbory (OV), jimž předsedá předseda osadního výboru. Tyto výbory jsou k dispozici zastupitelstvu města jako poradní orgán. Jelikož v rámci zákona o obcích není stanoveno jinak, je vymezení činnosti osadních výborů zcela v rukou obce či města, pod které spadají. Vzniká tak jistým způsobem šedá zóna, kde oficiální pozice a pravomoci přichází do střetů na základě mocenského rozvrstvení a vztahů.

Na území města Moravské Budějovice se ve vztahu k místním částem nejsilněji projevuje městský úřad, potažmo starosta a místostarosta. Méně významně již vystupuje rada města⁴ a zastupitelstvo⁵, jelikož se problematikou místních částí příliš nezabývají. Navíc činnosti, povinnosti a pravomoci uvedených subjektů vymezuje zákon, čímž se stávají pro místní části hierarchicky nadřazenými. Poněkud zajímavější dynamika vztahů se odehrává na úrovni místních částí. Zde jsou jednotliví aktéři více závislí na vlastním vyjednávání a upevňování pozic. Mocenské vztahy zde ovlivňuje nejen postavení v rámci skupiny, ale také vnímání ze strany města. Dvě zásadní mocenské skupiny jsou osadní výbor a sbor dobrovolných hasičů. V některých případech se tyto dvě skupiny členskou základnou překrývají. Obě dvě skupiny jsou významnými aktéry v místních částech zejména proto, že disponují vlastním rozpočtem.

Slučování obcí je od druhé poloviny 20. století předmětem reforem veřejné správy většiny západoevropských zemí (De Ceuninck a kol. 2010). Zatímco v zemích, jako je Belgie, Rakousko nebo Švýcarsko, se jeví proces jako dokončený, ve skandinávských zemích, Velké Británii nebo Nizozemí změny stále probíhají (Kersting, Vetter 2003). V nizozemském prostředí probíhají slučování způsobem „bottom up“, tedy pouze na základě souhlasu obcí (De Ceuninck a kol. 2010). U švýcarských studií je třeba brát v potaz odlišné fungování samosprávy. Ty jsou značně finančně nezávislé na státním rozpočtu, obce mají velký politický význam a fúze probíhají také na základě dobrovolnosti (Steiner, Kaiser 2017). Dalším faktorem, který je nutno zmínit je rozdílnost v chápání funkce samosprávy. Zatímco severské země ji považují spíše za poskytovatele služeb, jižní tradice předpokládá větší zapojení obyvatel do rozhodovacích procesů (Kersting, Vetter 2003).

Pokud bychom se zaměřili na dopady slučování obcí, výsledky ze Švýcarska ukazují, že došlo ke zlepšení poskytování administrativních služeb (stavební povolení, podpora v nezaměstnanosti), ovšem nijak se neprojeví očekávané finanční úspory nebo snížení počtu administrativních pracovníků. Stejně tak na rozdíl od jiných zemí zde nedošlo k významnému dopadu na lokální demokratické procesy (Steiner, Kaiser 2017). Naopak v Dánsku, Německu, Nizozemsku nebo Polsku

⁴ V době výzkumu (r. 2016) nebyl v radě města žádný člen pocházející z místní části.

⁵ V době výzkumu (r. 2016) byl v zastupitelstvu města pouze jeden člen pocházející z místní části.

došlo ke snížení některých nákladů na administrativu, nikoliv však ve Švédsku. Ovšem například v Nizozemsku došlo také ke snížení pocitu lokální demokracie. Na základě výsledků reforem územní správy ve všech těchto zemích došlo k odmítnutí hypotézy, že k lepšímu respektování principů demokracie dochází ve větších administrativních jednotkách (Swianiewicz 2018; Kersting, Vetter 2003). V Nizozemsku celý proces reformy stále probíhá a slučování probíhá na základě souhlasu obyvatel (Kersting, Vetter 2003).

Na příkladu Švédska jako země s poměrně nízkou hustotou zalidnění se pozitivně projevilo slučování obcí na růstu počtu obyvatel, než tomu bylo u malých a roztroušených obcí. Více to bylo patrné u obcí, které se sloučily na základě vlastního rozhodnutí, podobně jako to probíhá ve Švýcarsku (Hanes 2015). Opačný příklad přináší Belgie, kde byla celá reforma hodnocena jako velmi autoritářská a bylo jí vytýkáno, že nepřihlížela k připomínkám dotčených obcí. V jejím rámci došlo ke snížení počtu obcí z více než 2 300 na 589 v jednom kroku (Kersting, Vetter 2003). Podobně negativně je hodnocená reforma dánské veřejné správy (Bundgaard, Vrangbaek 2007).

V nizozemském prostředí se pracovalo s prahovou hodnotou minimální velikosti obce například pro poskytování služeb nebo dosažení finančních úspor, což našlo mezi zúčastněnými podporu, negativa tohoto procesu se však projevila u tzv. demokratických kritérií. Ty autoři definovali jako účast na volbách, přímý občanský kontakt s reprezentací města, politickou diskuzi, důvěru v místní politiky a úředníky, občanskou angažovanost nebo identifikaci s cíli zastupitelstev. Jelikož výše uvedené vedlo ke zjištění, že různě velké obce směřují k jiným cílům, upustilo se od přesvědčení, že existuje jedna ideální velikost obce (Kersting, Vetter 2003). Ve srovnání s Českem lze poukázat na podobnou hustotu zalidnění v zemích, jako jsou Dánsko nebo Polsko, lze tedy i předpokládat relativně podobný charakter obcí. Podle přístupu by pak bylo možné považovat belgickou reformu za podobnou české, neboť obě probíhaly bez přihlídnutí k názoru slučovaných sídel. Nicméně proces slučování obcí byl pochopitelně v každé zemi podmíněn řadou specifických faktorů a míra podobnosti reforem je proto vždy jen omezená.

4. Metodika

Cílem příspěvku je prozkoumat praktiky, které se odehrávají mezi aktéry na úrovni město – místní část, ale také v rámci místních částí. Zásadní je, aby sami aktéři tyto praktiky pojmenovali, popřípadě na ně nepřímo poukázali. To již vede k výzkumné otázce, která zní: *Jakým způsobem reflektují obyvatelé místních částí praktiky odehrávající se na území města Moravské Budějovice?* Výzkum i sběr dat byl veden kvalitativními metodami. Sběr probíhal od února do dubna 2016, jak na území

místních částí, tak i města, a to formou fokusních skupin⁶ a individuálních semi-strukturovaných rozhovorů. Ovšem pro každé území byla zvolena jiná strategie. Na zastupitele a vedení města byly aplikovány semistrukturované rozhovory⁷ s předpokladem, že ocení formálnější atmosféru a soukromí k nerušenému sdělení svých názorů. Naopak pro respondenty z řad občanů místních částí, skládající se z velké části z členů osadních výborů⁸, byly zvoleny neformálnější fokusní skupiny⁹. Celkově se do výzkumu zapojilo 24 respondentů. Kombinace a střídání obou metod přinesla interakci a možnost konfrontace poznámek a připomínek z fokusních skupin v individuálních rozhovorech a naopak. Tato multimetodická (Morgan 2010) se ukázala přínosná především v prohlubování již zjištěných informací. Výzkum a dotazování se tak netočili v kruhu opakování a hromadění stejných informací od různých respondentů. Série otázek a témat se pro každý další rozhovor či fokusní skupinu upravovaly a posouvaly ke konkrétním problémům. Výzkum byl ukončen na základě teoretické saturace.

Výhodou metody fokusní skupiny je, že neklade náročné požadavky na respondenty, ovšem klíčová je volba místa. Musí být takové, aby na respondenty působilo důvěrně a příjemně (Clifford, French, Vallentine 2010). Za tímto účelem byla místa volena tak, aby co nejvíce odpovídala obvyklým místům setkávání respondentů (klubovny). Záměr byl jednoduchý, navodit atmosféru klasického večerního posezení, kdy si občané mezi sebou obvykle sdělují své názory. Mnozí respondenti tak reagovali velmi přirozeně, jelikož seděli na svých obvyklých místech, v obvyklém prostředí s obvyklými lidmi. Výzkum se pak mohl odvíjet v rovině každodenních témat a také pojmů – každodenních slov (Bloor a kol. 2001). Na základě interakce účastníků bylo možné rozpoznat, která témata jsou pro ně důležitá (Morgan 2010). Přínosem ohniskových skupin bylo, že se účastníci zapojovali mezi sebou a ujasňovali si jednotlivá témata a pohledy na věc. Podobná strategie byla zvolena i u semistrukturovaných rozhovorů, které probíhaly také na místech obvyklých respondentům, nejčastěji v soukromí jejich kanceláří.

Pro samotnou analýzu byla zvolena metoda vyložení karet (Hendl 2016; Švaříček, Šedová 2007). V průběhu opakovaného procházení přepsaných rozhovorů a jejich kódováním vznikaly tzv. *in vivo kódy*, které vystihují autentické výrazy použité respondenty (Strauss, Corbinová 1999). V rámci výzkumu došlo k využití výrazů – ministarosta, přívažek, zmocněnec. Celkem bylo vytvořeno 66 kódů, které byly zařazeny do pěti velkých skupin, podle témat, které zastřešovaly na základě výzkumné otázky. Ta měla za cíl postihnout jevy, podmínky a kontexty, které

⁶ Fokusní neboli ohniskové skupiny z anglického *focus group*.

⁷ Celkem bylo provedeno pět individuálních rozhovorů.

⁸ Osadní výbor – orgán zřizovaný pro místní části, jeho součástí jsou volení členové a předseda, tento orgán je poradenským orgánem zastupitelstva obce (Zákon č. 128/2000 Sb.).

⁹ Celkem bylo provedeno 5 fokusních skupin.

mají vliv na praktiky vyvíjené zúčastněnými aktéry. Analýza proběhla za pomoci programu *Atlas.ti*.

Ohniskové skupiny i rozhovory prováděla výzkumnice sama, proto je třeba zmínit její roli ve výzkumu. Vzhledem ke skutečnosti, že pochází z jedné ze zkoumaných místních částí, přecházela od role tazatelky – cizinky, přes roli tazatelky – sdílející vědomí komunity, až po roli odpovídající na otázky – členka komunity jedné z místních částí. Těchto rolí nabývala jak nevědomky, vzhledem k odvíjejícímu se rozhovoru a postoji respondentů k ní, tak úmyslně v případech, kdy byli respondenti nesmělí nebo nedůvěřiví. Bariéry v komunikaci pak prolomily například osobní zkušenosti výzkumnice nebo i společné známé osoby či témata, které navozovaly atmosféru známého a běžného. Vazba výzkumnice na lokalitu byla považována za fakt. V případě ignorování jejího spojení by byl i tak její vliv do výzkumu přenesen, ovšem nebylo by využito vzniklého potenciálu. Z těchto důvodů bylo přistoupeno k vedení rozhovorů podle Kaufmanna (2010), který tvrdí, že respondent je zrcadlem tazatele, tudíž se jeho zdrženlivost a rezervovanost projevuje na hloubce odpovědí. „Neosobnost otázek se projevuje v neosobnosti odpovědí.“ (Kaufmann 2010, s. 23) A jelikož v rozhovorech nešlo o velký počet standardizovaných odpovědí, nýbrž o jejich hloubku, přítomnost výzkumnice se všemi jejími rolemi byla v tomto případě přínosná.

Výsledkem je analýza reflexí aktérů z místních částí i městského prostředí, kteří buď sami pojmenovávají mocenské praktiky odehrávající se na vybraném území anebo je nepřímou odhalují skryté v rozhovorech. Analýza založená na empirickém výzkumu z dat sebraných kvalitativními metodami se zacílením na lokální měřítko neusiluje o reprezentativnost nebo opakovatelnost. Naopak charakter výzkumu i analýzy se pokouší o vystihnoutí faktorů a místních podmínek, které ovlivňují mocenské rozložení a vztahy vybraného území (Clifford, French, Vallentine 2010).

5. Analýza mocenských vztahů a jejich faktorů a aktivit v kontextu město – místní část

Následující kapitola zapracovává výše uvedené koncepty a snaží se je interpretovat pomocí získané empirie. Každá z místních částí reaguje na mocenské rozložení jiným způsobem. Vliv na to má rozdílnost praktik jednotlivých částí, ač disponují stejnými prostředky, vybaveností i podobnou strukturou obyvatel. Pro jejich rozdělení použijeme prvních čtyř písmen abecedy a v následujících řádcích budou stručně charakterizovány. První místní část (A) se vyznačuje poměrně výraznou neaktivitou¹⁰ jak spolkovou, tak individuální angažovaností obyvatel.

¹⁰ Hodnoceno podle výpovědí předsedů osadních výborů a počtem odpracovaných brigádnických hodin.

Předseda osadního výboru špatně komunikuje s městským úřadem, není příliš uznávaný komunitou, ovšem je členem sboru dobrovolných hasičů. Místní část B je poměrně aktivní, ovšem předseda osadního výboru, ač v komunitě poměrně oblíbený a schopný dobře komunikovat s městským úřadem, nemá pevnou podporu sboru dobrovolných hasičů, a tím je omezeno zapojování hasičů do různých aktivit v místní části. Místní část C má předsedu, který není příliš oblíben v komunitě, úspěšnost v komunikaci s městským úřadem je kolísavá, ovšem má pevnou podporu ze strany místních dobrovolných hasičů, tedy i pevnou pozici v rámci osadního výboru (dále OV), který se z několika hasičů skládá. Poslední místní část (D) se vyznačuje komunitou, která pevně stojí za svým předsedou, ten je také členem sboru dobrovolných hasičů a jeho komunikace s městem je hodnocena kladně. V tomto případě hraje roli i to, že předseda je členem zastupitelstva ve městě.

5.1. Praktiky místních částí

Finanční otázku v prostředí místních částí ovlivňuje řada, na první pohled, nefinančních záležitostí. Nejzásadnější vliv má *aktivita předsedy osadního výboru i jeho členů*. Druhým, zásadním faktorem je *nezájem* ze strany města. Tyto dva faktory stojí v dynamickém vztahu, když jeden poleví, posiluje ten druhý. Vzájemný „souboj“ těchto dvou faktorů ještě doprovází vytváření frustrace jako důsledek oslabení aktivity. Město jako prvek stabilní má v prostoru přiřazené místo, proto si může své kroky plánovat, a i v případě, že zůstává neaktivní, nic ze své pozice neztrácí. Naopak taktikami disponující místní části musí využívat vhodný čas a příležitosti, aby dosáhly svých cílů (De Certeau 1997).

Celé prostředí se vyznačuje poměrně striktním hierarchickým uvažováním. Zastupitelé města se umístili v hierarchii nad místní částí, zatímco místní části se ztotožnily s pozicí slabšího a podřízeného. Tento systém uvažování stvrzuje za prvé všeprostupující fakt finanční závislosti místních částí na městu a za druhé přesvědčení místních částí o nezájmu ze strany města. To omezuje možnost dlouhodobějšího plánování, které se takto provádí vždy jen na rok dopředu. Současné přidělování investičních peněz vždy na rok se respondentům z řad místních částí z hlediska jejich objemu (250 tis.), jeví jako nepraktické. Na větší projekty, které vyžadují delší časovou přípravu, přidělená částka nestačí, menší projekty nejsou schopné částku rozumně vyčerpat. Nevyčerpané prostředky se pak automaticky nepřevádí do dalšího roku. Zachycení jednotlivých aktérů v mocenské síti a přebírání jednotlivých rolí koresponduje s myšlenkou navrženou Michélem Foucaultem (2007, Lemke 2001) známou jako *governmentality*. Lze doložit na pasivním souhlasu místních částí s jejich základním rozpočtem (120 tis. Kč). Ten je nastavený na hodnotách, o kterých žádný z respondentů (jak zastupitelé

města, tak respondenti z místních částí) nedokázal říct, jaký je jejich původ nebo výpočet. Shodují se na názoru, že vychází z předešlých let a čísel. A ztotožňují se s argumentem: „že sme integrovaná obec, tak musíme nějakým způsobem se podílet na chodu toho ouřadu, kterej je jakoby velkej moloch“ (muž 48, místní část). Ovšem i přes toto opodstatněné tvrzení skutečností zůstává, že samostatné obce srovnatelné velikosti hospodaří zhruba s rozpočtem ve výši 1,5 milionu, což je hodnota desetinásobně vyšší. Na výše uvedeném úryvku lze demonstrovat shodu mezi respondenty, kdy dotazovaní zastupitelé nepovažují otázku rozpočtu místních částí za zásadní a respondenti z řad místních částí nevystupují aktivně vůči navrženým hodnotám, jelikož k tomu nepociťují žádný mandát. Tento fakt podporuje i skutečnost, že práva místní části nejsou legislativně ukotvena v zákoně o obcích a odvíjí se od vůle samotného města.

Podobně se vlastní ztotožnění s rolí slabších ukazuje ve zmínění funkce „zmocněnce“ (in vivo kód¹¹) jež vyšla z jedné z fokusní skupiny, kdy respondenti pojmenovali problém a pokusili se o návrh řešení. Zmocněnec by podle nich měl zastupovat jednotlivé místní části na úrovni města a být členem Rady města. Požadavek zazněl na nevolenou pozici „zmocněnce“ tak, aby nepodléhal volebním obdobím ani opozičně-koaličním vlivům. Disponoval by znalostí jednotlivých místních částí a mohl by lobovat za jejich zájmy. Od respondentů ze strany města však zaznívají názory na nadbytečnost takové pozice. Od jejího vytvoření by si obyvatelé místní části slibovali nabourání dosavadního nastavení, ve kterém si připadají oslabení. Svým způsobem by se jednalo o taktiku (De Certeau 1997), která by respektovala fungování instituce, ovšem pravidla by využila ve svůj prospěch. Nemusí tak dojít ke změně systému jako celku, jedná se spíše o upravení pravidel hry ve prospěch místních částí. Ovšem i zde nachází taktika (De Certeau 1997) svoje limity. Touto taktikou by místní části s nejvyšší pravděpodobností nedosáhly výhody v jednání s městem. Naopak na příkladu „zmocněnce“ se dá diskutovat pozice místních částí. Respondenti by touto funkcí na svém postavení nic nezměnili. Stejně jako teď o jejich záležitostech rozhoduje zastupitelstvo a rada města, zmocněnec by byl opět jen druhou osobou, na kterou by se přesunula jejich agenda. Spíše než diskutovat přínos existence této funkce, je názornější zaměřit se na její požadavek. Ten může poukazovat na slabou víru místních částí ve vlastní schopnosti argumentovat a obhajovat své zájmy ve vztahu k městu.

Na rozdíl od výše uvedených příkladů, zmocněnce nebo výše rozpočtu, byli respondenti ve shodě. Na následujících úryvcích lze poukázat na rozdílný vliv a rozsah *governmentality* s přesahem do činností, které by se daly propojit s koncepty sociální aktivity (Panelli 2004) a taktikami (De Certeau 1997). Lze tedy pozorovat různé reakce místních částí na stejné nastavení politiky města vůči nim.

¹¹ In vivo kód je slovo či krátká věta, která vystihuje autentické výrazy respondentů (viz kap. 4 – Metodika).

Přesvědčení o nezájmu ze strany města a finanční závislost místních částí vedou u různých místních částí k odlišným praktikám. Nejprve je nutné uvést, že běžnou praxí obyvatel místních částí jsou obecní nebo hasičské brigády, prostřednictvím kterých se dobrovolníci ve volném čase věnují organizování akcí, úklidovým pracím nebo například rekonstrukcím stávajícího zařízení a výstavbě nového. Tato činnost vzniká na dobrovolné bázi a v každé místní části se uplatňuje různou měrou. Ovšem je nutnou právě z hlediska nedostatku financí, jelikož tímto způsobem místní části zakoupí materiál a práci odvedou vlastními silami zadarmo. Následující úryvek demonstruje situaci v místní části D.

Obyvatel (40): se sladíme bez toho města, protože to město nám asi moc nepomůže

Člen osadního výboru (dále OV; 40): Tak tady sme začli tak nějak ten obecní sad ne vlastně sázet, tak nějak. Na tom sme se domluvili, že tam pojedeme tu švestkovou alej...

Obyvatelka (24): a měli sme nějaký peníze od města?

Člen OV (40): já nevím, měli sme na to nějaký prachy?

Předseda OV (48): na co myslíš teďka? Na hřišti?

Člen OV (40): no na hřišti

Předseda OV (48): nene to sme tak nějak... tak v podstatě ono všechno sou peníze města.

Obyvatelka (24): jestli spešl na to nám dali?

Člen OV (40): tam si myslím, že ani na městě nevíjou, že tady něco takovýho máme

Předseda OV (48): no ona na to byla částečně dotace, tam vzadu na ten háječek.

Člen OV (40): ... jo vlastně tam vzadu byla dotace, ale my sme ju vylepšili, po svém...

Tato místní část přistoupila na zapojení obyvatel, aby se vypořádala s nedostatkem financí ve svém rozpočtu. Daný úryvek nepoukazuje pouze na existenci těchto akcí, ale odhaluje i hlubší problémy, které utvrzují pozici místní části v hierarchickém uspořádání. Již byl zmiňován pocíťovaný nezájem ze strany města. Tato místní část se s ním vypořádává tak, že bez toho, aby město informovala o svých aktivitách, plánuje a podniká některé kroky. Na jednu stranu využívá svobody, které jí město poskytuje, ovšem pouze v určité oblasti a finanční výši. Druhým faktorem stabilizující pozici místní části je reakce předsedy osadního výboru, který zmiňuje, že všechny peníze, kterými místní část disponuje, jsou ve výsledku města. To koresponduje s problematikou rozpočtu zmíněnou již výše. A třetím faktorem je, že i přes poskytnutí dotace ze strany města, je tato suma nedostatečná a těžko doplnitelná financemi z omezeného rozpočtu, pokud by místní část nevyužívala brigád, a tak nešetřila finance.

Druhý úryvek (níže) z místní části A ukazuje, že neaktivní místní části přidělené finance vystačí, zatímco na příkladu aktivnější místní část D pozorujeme opak. Odlišné na obou místních částech je právě vypořádání se s pocíťovaným nezájmem ze strany města. I tato místní část organizuje brigády, ovšem v menší míře a více se spoléhá na zapojení města do údržbových prací (rozdíl v odpracovaných brigádnických hodinách mezi těmito dvěma místními částmi je zhruba 1 000 za rok).

„Tak my sme se s tým už smířili, že dostanem ten balík peněz (investiční rozpočet). Ale taky máme problém ho utratit, když nejsou schopní sem nějakou firmu poslat, aby udělala to, co si řeknem. Chceme zvomítat kulturák a já už to zase vidím, že to letos nebude. Chceme vořezat vrby. A oni? ... ,no... to je čas do května,‘ už mi měsíc tvrdíjou.“

Stejně tak jako místní část D, tak i místní část A podniká takové kroky, o kterých si myslí, že jsou v jejich možnostech. A totožná situace v jedné místní části vybízí k aktivitě a vlastní iniciativě, způsobuje v druhé místní části apatii. Na příkladu místní části A lze pozorovat, že si svou apatii ospravedlňují absencí aktivity ze strany města. Tím nabývají dojem, že vlastně dělají to, co v dané situaci mohou nebo mají možnost dělat. Stejně tak si to samé myslí akteři v místní části D, kteří za svoje jednání získávají benefit v podobě zlepšování vybavenosti místní části a zároveň pochvaly od vedení města. Což je pochopitelné, protože tak nevznikají městu zvýšené náklady, či požadavky o ně.

Při využití konceptu společenské aktivity (Panelli 2004) či taktik (De Certeau 1997) by se v případě místní části D jednalo o akci, která svým způsobem oslabuje nadvládu města nad místními částmi takovou formou aktivity, která sice nerozvrací celý systém, ale naznačuje jistou míru nezávislosti na něm, ač za jeho přispění (dotace). Vědomí obdržené dotace však může naopak symbolicky upevňovat hierarchickou nadřazenost a nezbytnost města pro fungování místní části. Zde by více než černobílé vnímání aktivit, jako vždy prospěšných a osvobozujících faktorů, bylo vhodnější zohlednit právě koncept *governmentality* (Foucault 2007, Lemke 2001). V tomto kontextu lze tvrdit, že místní část A, tím, že po městu nepožaduje žádné finance navíc, stává se na něm méně závislá, ač je její reakcí apatie. Rezistence vyvolaná mocí je v těchto dvou případech odlišná. Jedni jsou rezistentní tak, že se sami organizují a spolupracují a druzí jsou rezistentní tím, že se neúčastní. Což by se dalo vztáhnout k myšlence Michela Foucaulta (2005), kdy moc nemá pouze represivní charakter, ale také k aktivitě povzbuzuje. Postoj místní části D pak shrnuje její politický reprezentant: *„Ne ne, jak říkám, nechávají nás tady v pohodě žít, ale držíjou nás pod krkem těma prachama, ale s tím stejně nic nenaděláš.“*

5.2. Praktiky místních částí v koordinaci se Sbory dobrovolných hasičů

Respondenti ze zkoumaných místních částí sami sebe označovali jako komunitu v případě, že v rámci místní části byla komunikace na dobré úrovni a obyvatelé se cítili živými a aktivními prvky funkčních vazeb. Nebylo pro ně důležité vymezení se na základě sídelní lokalizace. Komunikace stojí ve středu celého procesu, pokud funguje, nabaluje na sebe další pozitivní faktory. V opačném případě vznikají nedorozumění z nevyřčeného. K podpoře rovné komunikace je třeba se přesunout ze soukromých míst k místům veřejným, všem přístupným. V každé místní části takovéto prostory v průběhu času vznikly a zastřešují je sbory dobrovolných hasičů – fungují

jako klubovny. Jak uvádí respondentka (žena 45) z místní části, jedná se o prostory, kde je v „pátky a víkendy... plno, takže tam se semele živej s mrtvým“. Tyto prostory by měly fungovat jako otevřená fóra pro veřejnost (Springer 2010). Zde se dostáváme k ústřední roli sborů dobrovolných hasičů v těchto místních částech. Hasiči jako silní aktéři organizují brigády, které reagují na nedostatek financí v rozpočtu. Systém DIY využívají ty místní části, které se ve svém rozvoji přestaly spoléhat na pomoc městského úřadu. Ale nejde jen o technická řešení. V tomto případě u nich dochází i ke zvýšení pomyslné nezávislosti a horizontálního uvažování v rámci místní části. Takto se místní části vymaňují, alespoň na krátko, z hierarchických vazeb, kterých jsou součástí (Panelli 2004, Springer 2014, Ward 1996).

Spojení se sborem dobrovolných hasičů neposiluje jen vztahy v místní části. Hasiči jako spolek vystupují ve vztahu k městu s větší mírou autonomie a vlastním rozpočtem, čímž se dostáváme ke druhé silné stránce hasičů. Ti mohou pořádáním akcí vydělat finance, které se pak dají využít na rozvoj místní části. Zde je ovšem zásadní propojení mezi osadním výborem a sborem dobrovolných hasičů. Na příkladu jednotlivých místních částí lze rozpoznat, jaký vliv hasiči mají. Jak již bylo uvedeno na začátku této kapitoly hasiči jsou často členy osadního výboru. Tím dochází k propojování priorit i aktivit, které osadní výbor a hasičské sbory vyvíjí. Na příkladu místní části B a D lze poukázat, jak se mohou lišit vztahy ve dvou místních částech, kde v obou jsou oblíbení a aktivní předsedové osadního výboru, ovšem zapojení sboru dobrovolných hasičů se liší.

Místní část B pořádá klasické společenské akce jako jsou dětské dny, rozsvěcování stromku nebo taneční zábavy, ovšem bez zapojení hasičského sboru by buď chyběly finance nebo lidé, kteří dobrovolně na těchto akcích pomáhají. To vede osadní výbor k vědomí jisté závislosti na sboru dobrovolných hasičů a nutnosti se sborem dobře vycházet. Také tím nevzniká vzájemná informovanost o krocích jednotlivých skupin, a na to navázaná důvěra. Jelikož místní část D má úzce propojenou základu hasičů a osadního výboru, téměř všichni členové osadního výboru jsou také součástí sboru dobrovolných hasičů, odpadá tím nutnost sladovat aktivity, jelikož se všechno odehrává pod záštitou jedné společné skupiny. Naopak místní část B, ač také pořádá akce společně, musí vyjednávat a koordinovat svoje kroky se sborem dobrovolných hasičů.

Výše uvedené dva příklady různých reakcí na jednotnou politiku města umožňuje diskutovat tvrzení Foucaulta, že dynamika mocenských vztahů odráží působení moci vyvolávající jednak rezistenci a zároveň požadavek svobody. Pokud by pouze omezovala, město by nemělo na výběr v možnosti politik vyvíjených na místní části, stejně tak místní části by se bez rozdílu podvolovaly těmto strategiím. Pasivním způsobem by přijímaly nastavené hranice a jejich aktivity by nabývaly stejných hodnot. Zakotvení moci v sociálních stavech a kontextech jednotlivých místních částí se projevuje růzností volených taktik, stejně tak jako v odlišném vnímání svobodné vůle (Foucault 1996, 2005, 2007).

5.3. Stabilizační faktory hierarchie

Principem governmentality (Foucault 2007, Lemke 2001) je, že jedinci, kteří si myslí, že vládnou, strukturují svoje jednání, stejně tak jako ovládaní dovolují vládnoucím je ovládat. V rámci fungující hierarchie lze ve zkoumaném území pozorovat vytvoření nebo utužení některých prvků centrality, aby bylo zcela zjevné odkud kam proudí moc. To vede ke zformování znormalizovaných obrazů o organizaci prostoru v myslích lidí. Vzniklé situace pak snáze automaticky přijímají a nepřemýšlí o nich. To platí pro jedince stojící v hierarchii na nižších stupních, stejně tak jako pro ty, kteří automaticky přijímají pocit vlastnictví moci spojené se získanou funkcí či postavením. Ač postavení je důsledkem moci, ne naopak (Foucault 2005).

Prvním faktorem, který stabilizuje hierarchický systém je vymizení služeb z místních částí, a tedy jejich závislost na městě. Dělo se tak již v době socialismu, kdy se postupně přesouvaly školky a školy. Posledními službami, které se v místních částech ruší jsou prodejny se smíšenými zbožím. Efekt, který to může způsobovat, popisuje respondent (63 let) z řad zastupitelů v Moravských Budějovicích: „Když se nad tím člověk zamyslí, tak jestli vozím děti jedním směrem nebo druhým směrem, tak je to úplně jedno. Jenomže zase ten psychologické efekt je, že to větší centrum poskytuje ty služby kvalitnější.“

Argumentem města proti těmto tendencím je, že dostupnost do Moravských Budějovic je dobrá, takže služby jsou dostupné všem bez rozdílu. Zde ovšem také narážíme na řadu odlišných názorů. Z každé místní části jede zhruba pět spojů za den směrem do města, kde jsou pokryty časy největší vytíženosti (práce, škola). Ve večerních hodinách už je těžší se do místních částí dostat. Tato fyzická dostupnost či nedostupnost, která je pak vzhledem k umístění nádraží daleko od centra nejzávažnější pro seniory, získává i daleko abstraktnějších podob. Což vede k druhému faktoru utužujícímu hierarchické uvažování, a to je nedostupnost úřadu a úředníků pro předsedy osadních výborů, kteří potřebují na úřadě řešit záležitosti místní části. Ti se k těmto činnostem dostanou až po svojí pracovní době, což je mnohdy v době po úředních hodinách. Třetí faktor se týká minimální šance osob z osadních výborů dostat se do zastupitelstva města. Pokud nemají zaměstnání, aktivitu a s tím spojený vliv v Moravských Budějovicích, nemají šanci ve volbách uspět, protože většina voličů, což jsou obyvatelé Moravských Budějovic, je nezná. Tyto formy nedostupnosti znesnadňují místním částem nastavený trend měnit. Setrvalý stav „učí“ místní části, jak postupovat v jednání s městem, a strategií města by mohlo být na tomto stavu nic neměnit (De Certeau 1997).

Město takto vytvořilo efekt centra, podpořený vymizením služeb z místních částí. Také centralizace pravomocí je důsledkem nevědomosti místních částí o financích a činnostech potřebných pro vedení obce. To mohlo mít za následek, že integrované obce v době, kdy mohly přistoupit k osamostatnění, tak neučinily

a v současnosti dále stojí za názorem, že by si samy vládnout nedokázaly, kvůli chybějícím znalostem, zkušenostem, či autoritě v místě. To v nich paradoxně vytváří pocit vděčnosti městu. Takto reagují respondenti všech místních částí, ač by se dalo předpokládat, že ty městské části, které se vyznačují vyšší aktivitou, by mohly více věřit ve své schopnosti.

Za zmínku také stojí umístění sedadel předsedů osadních výborů v rámci zasedání zastupitelstva ve městě, které zvyšuje jejich anonymitu. Zde se projevuje disciplinární moc svou potřebou rozmisťovat, klasifikovat a určovat, která místa mají být vidět a která ne (Foucault 2000). To vyvolává v některých předsedech apatii zúčastňovat se zasedání. Respondentka z městské části to vidí naopak.

„Ale já mám ten pocit, že by tam to zastoupení mělo být těch místních částí, i když sme tam vzadu a k ničemu, tak si myslím, že by sme tam měli být.“

Na tomto příspěvku lze vysledovat jak jistou míru apatie, tak i doposud nemizující vyvolanou rezistenci, která vede k tomu, že daná respondentka zastupitelstvo, i přes výše vyřčené, navštěvuje. Ač svým konstatováním vystihuje pozici místních částí nejen v rozmístění jednotlivců, co se zastupitelstva týče. Moc vytvářející tyto situace respondentku vybízí k aktivitě a vůli měnit věci pomalu a postupně. Nezájem navštěvovat zastupitelstvo města by znamenal předání své pozice do rukou města a absenci bezprostředních informací (Ward 1996).

Výše uvedené faktory pak mohou podporovat pocit respondentů z místních částí o marginalizaci jejich oblastí. Takto uvažující lidé spíše přistoupí na hierarchické uspořádání společnosti. Některé prvky lze vysledovat i v jejich jazyce. Jeden ze zastupitelů nazval místní část *přívazkem* a respondenti z místní části se shodují, že jsou pro Moravské Budějovice takové *nechtěné dítě*.

Z toho důvodu hraje poměrně významnou roli aktivita předsedy místních částí. Osoba předsedy vystupuje ve veškeré komunikaci s městem a formálně zastupuje místní část. Ovšem stejně jako starosta není město, tak předseda není místní část. Proto závisí na tom, jak bude předseda vycházet s lidmi uvnitř komunity, ale také jak bude navenek komunikovat se zástupci města. Jeden z respondentů použil pro předsedy výraz *ministarosta*, což odpovídá náplni jeho práce a zároveň omezení jeho pravomocí.

6. Závěr

Problematika slučování obcí je od 60. let poměrně aktuální téma nejen v evropském prostředí. V zemích, kde ke sloučení došlo, bylo přistoupeno k různému rozfázování celé akce a také k různé míře respektování přání dotčených obyvatel. Přístup v českém prostředí byl poznamenán dobou, v níž probíhal. Na citaci z pamětní knihy jedné z integrovaných obcí lze ukázat rozporuplnost celého procesu: „Toto sloučení je politická směrnice vyšších státních a stranických orgánů a jakékoliv

diskuze k této problematice jsou zbytečné. Je pochopitelné, že žádný z našich občanů v koutku duše nesouhlasil, ovšem souhlasili s tím zvednutím ruky všichni. Jiné cesty není. Snad čas teprve ukáže, zda to bylo správné“ (Husa 1980, s. 341). Po více než deseti letech bylo obcím znovu umožněno se stát samostatnými, ne všechny tak učinily. V Moravských Budějovicích z deseti zůstaly administrativně pod městským úřadem čtyři, a ty se staly předmětem tohoto příspěvku. Ten si dal za cíl na jejich příkladu poukázat rozsah teoretického konceptu *governmentality* (Foucault 2007, Lemke 2001).

Prostředí protkané mocenskou sítí vztahů není lehké analyzovat, jelikož moc v těchto vztazích způsobuje různé jednání jednotlivých aktérů. Na příkladu tohoto příspěvku bylo snahou poukázat, jak se odlišné praktiky generují v podobných prostředích zachycených v mocenské síti. Na základě uvedeného by se dala vysledovat poměrně kompaktní hierarchická struktura, kterou respektují jak jedinci umístění na horních příčkách – zastupitelé města, tak i aktéři jejich jednání se podřizující (místní části). Respektování této struktury koresponduje s konceptem *governmentality* (Foucault 2007, Lemke 2001), ovšem odhaluje jeho rozsah a variabilitu. Ač všechny místní části nezpochybňují nadřazenost města, každá jedná poněkud jiným způsobem. Zatímco ohledně finanční závislosti místních částí a nedostatečném zastoupení v rámci městské politické reprezentace, panuje shoda mezi jednotlivými aktéry, odlišným způsobem pracují jednotlivé místní části se svojí schopností samostatnosti a aktivního vystupování. Zde na příkladu dvou místních částí bylo naznačeno, že moc vyvolávající rezistenci může znamenat zcela opačné jednání, neboť projev rezistence na jedné straně přinesl aktivitu (místní část D) a na druhé straně apatii a nezájem se zapojovat (místní část A). Podobně se ukázalo odlišné působení sborů dobrovolných hasičů, u kterých je zásadní míra jejich propojení s osadním výborem.

K tomu, aby se jednotliví aktéři ztotožnili se svojí rolí a pozicí v systému, je třeba vytvořit příhodné prostředí. To pak není žádným vnějším prvkem, ale samotní aktéři si jej formují podle svých jednání. Na příkladu místních částí lze vypozorovat, že přijímají hierarchickou strukturu bez výjimky a svým jednáním ji nijak nenarušují. Své aktivity uspořádávají v rozsahu vymezených prostorů a možností. To, co tento systém upevňuje je finanční závislost místních částí, absence služeb na území místních částí a nedostupnost městské reprezentace, jak úřední, tak i politické ze strany předsedů osadních výborů. Ani aktivnější místní části nevytváří tlaky směrem k rozrušení nastaveného systému a ani o těchto činnostech příliš neuvažují. Na základě jednotlivých výpovědí aktérů lze vysledovat automatické a znormalizované vnímání jednotlivých pozic, což jen upevňuje kompaktnost systému.

Využití konceptů sociální akce (Panelli 2004) a taktik (De Certeau 1997) zde našlo svoje limity, jelikož oba dva koncepty jsou vymezeny jako osvobozující procesy, které mají pevný začátek i konec. To se ukázalo jako nepřesné a daleko

více danému nastavení v místních částech odpovídal koncept *governmentality*, který pracuje s praktikami aktérů zachycených do mocenských vztahů. Aktéři pak v podobných prostředích volí odlišné praktiky a proudění moci není jasné definováno hierarchickou strukturou.

Ve zkoumaných územích není možné, aby místní části splnily podmínky pro osamostatnění¹². Proto svou situaci mohou posilovat dvěma typy aktivit. Oficiální aktivitou je kandidatura do obecního zastupitelstva, jakožto výkonného orgánu. Neoficiální cesty nabízí mnoho dalších způsobů, jako jsou osobní vyjednávání s politickou reprezentací nebo autonomní dobrovolnické aktivity v místních částech. U obou typů bude nutné překročit zažitě vnímání hierarchičnosti a posílení vlastního vědomí a vůle.

Literatura

- BLOOR, M., FRANKLAND, J., THOMAS, M., ROBSON, K. (2001): Focus Groups in Social Research. Sage Publications, London.
- BUNDGAARD, U., VRANGBAEK, K. (2007): Reform by Coincidence? Explaining the Policy Process of Structural Reform in Denmark. *Scandinavian Political Studies*, 30, 4, 491–520.
- CLIFFORD N., FRENCH, S., VALENTINE, G. (2010): Key Methods in Geography. Sage Publications, London.
- CÍSAŘ, O. (2008): Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno.
- CÍSAŘ, O. (2011): Staří, noví, radikální: Politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí. *Sociologický časopis*, 47, 1, 137–167.
- ČECHÁK, V. (2004): Vývoj veřejné správy v Československu a České republice (1945–2004). Vysoká škola finanční a správní, Praha.
- DE CERTEAU, M. (1997): The Practice of Everyday Life. University of California Press, Berkely.
- DE CEUNINCK, K., REYNAERT, H., STEYVERS, K., VALCKE, T. (2010): Municipal Amalgamations in the Low Countries: Same Problems, Different Solutions. *Local Government Studies*, 36, 6, 803–822.
- FOUCAULT, M. (1996): Myšlení vnějšku. Hermann & synové, Praha.
- FOUCAULT, M. (2000): Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení. Dauphin, Praha.
- FOUCAULT, M. (2005): Je třeba bránit společnost. Filosofie nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR, Praha.
- FOUCAULT, M. (2007): Security, Territory, Population: Michel Foucault: Lectures at the Collège de France. Palgrave macmillan, Basingstoke.

¹² Část obce, která se chce oddělit, musí mít samostatné katastrální území sousedící nejméně se dvěma obcemi nebo jednou obcí a cizím státem a tvořící souvislý územní celek; po oddělení musí mít alespoň 1 000 občanů. Stejně podmínky musí splňovat i obec po oddělení její části. S oddělením části obce musí vyslovit souhlas v místním referendu občané žijící na území té části obce, která se chce oddělit (Zákon č. 128/2000 Sb.).

- HANES, N. (2015): Amalgamation Impacts on Local Public Expenditures in Sweden. *Local Government Studies*, 41, 1, 63–77.
- HENDL, J. (2016): Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha.
- HUSA, V. (1980): Pamětní kniha Dolních Lažan, Dolní Lažany.
- JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARDA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010): Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu typově odlišných periferií Česka. *Geografie*, 115, 2, 207–222.
- KAUFMANN, J. C. (2010): Chápající rozhovor. SLON, Praha.
- KERSTING, N., VETTER, A. (2003): Reforming Local Government in Europe. Closing the Gap between Democracy and Efficiency. Springer, Wiesbaden.
- LEMKE, T. (2001): “The birth of bio-politics” Michel Foucault’s lecture at the Collège de France on neo-liberal governmentality. *Economy and Society*, 30, 2, 190–207.
- MORGAN, D. L. (2010): Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu. Albert, Boskovice.
- PANELLI, R. (2004): Social Geographies: From Difference to Action. SAGE Publications, London.
- SPRINGER, S. (2010): Public Space as Emancipation: Meditations on Anarchism, Radical Democracy, Neoliberalism and Violence. *Antipode*, 43, 2, 525–562.
- SPRINGER, S. (2014): Human geography without hierarchy. *Progres in Human Geography*, 38, 3, 402–419.
- STEINER, R., KAISER, C. (2017): Effect of Amalgamations: Evidence from Swiss Municipalities. *Public Management Review*, 19, 2, 232–252.
- STRAUSS, A., CORBIN, J. (1999): Základy kvalitativního výzkumu, postupy a techniky zakotvené teorie. Albert, Boskovice.
- SWIANIEWICZ, P. (2018): If Territorial Fragmentation is a Problem, is Amalgamation a Solution? – Ten Years Later. *Local Government Studies*, 44, 1, 1–10.
- ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. (2007): Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Portál, Praha.
- VODA, P., SVAČINOVÁ, P. (2019): To Be Central or Peripheral? What Matters for Political Representation in Amalgamated Municipalities? *Urban Affairs Review*, 0, 0, 1–31.
- VOGT, D. (2015): Vybrané aspekty politicko-geografického studia demokratické společnosti. *Geografie*, 120, 3, 444–464.
- WARD, C. (1996): Anarchy in Action. Freedom Press, London.
- Zákon č. 128/2000 Sb. o obcích (obecní zřízení). Sbírka zákonů. 15. 5. 2000.

SUMMARY

Power organization and relations in the environment of a small town and its local parts

The issue of amalgamation in municipalities is a relatively current topic since the 1960s. All countries chose different ways of adaptation. These choices influenced phases of reform and variability in the level of directive approach. The approach in the Czech environment was affected by the era in which it took place. The municipalities had no possibility to refuse the process of amalgamation. After more than a decade, municipalities were allowed to become independent once again. Not all took advantage of the possibility. Four of them remained an administrative part of the town and they are the subject of this paper. The aim of this paper

is to address the scope of the theoretical concept of governmentality (Foucault 2007, Lemke 2001). The environment interwoven with the power network of relationships is not easy to analyze, because power in these relationships causes different actions of individual actors. It is in their actions where it is possible to reveal how this power is applied. We point out how different practices are generated in similar environments captured in the power relations network. On the basis of the above, a relatively compact hierarchical structure can be traced, which is respected both by top-ranking individuals – town representatives and the actors of their actions subject to (local parts). Respect for this structure corresponds to the concept of governmentality (Foucault 2007, Lemke 2001). Although no municipality questions the superiority of the city, each municipality acts in a different way. While there is a consensus among the actors about the financial dependence of the local districts and the lack of representation within the urban political representation, individual local parts work with their ability to be independent and active. Using the example of two municipalities, it has been suggested that the resistance-inducing power can mean different things for different actors. Similarly, the different activities of volunteer fire brigades have shown their strength and activity in local areas where they are closely tied to settlement committees.

In order for individual actors to identify with their role and position in the system, it is necessary to create a convenient environment. This is not an external element, but one the actors themselves shape according to their actions. Using the example of local parts, it can be seen that they accept a hierarchical structure without exception and do not interfere with their actions. They organize their activities in the scope of defined spaces and possibilities. This system strengthens the financial dependence of the local districts, the absence of services in the local areas, and the unavailability of municipal representation, both administrative and political, by the OV chairmen. Neither more active localities, or rather stagnant ones, create pressures to upset the set-up system, nor do they consider these activities. Based on the individual statements of the actors, automatic and normalized perception of individual positions can be traced, which further solidifies the system.